

Ali Bilge

Açık radyo; 06/04/2005

Ekonomi Politik – 81

Ömer Madra: Bu hafta biraz enerji üzerinde konuşalım. Türkiye'nin kapanmayan yaralarından bir tanesi, en önemlilerinden bir tanesi. Yeni bir skandal ve yolsuzluk haberi var. Enerji ihaleleri ile ilgili mahkemeye sevk edilen, aralarında EÜAŞ (Elektrik Üretim Anonim Şirketi) Genel Müdür Vekili Önder Piyade'nin de bulunduğu 11 kişiden 7'sinin tutuklandığı haberi gazetelerde yer alıyor. Büyük bir olay, tabii devam ediyor.

Ali Bilge: Biz bu enerji alanındaki gelişmeleri 1990'lı yıllar boyunca yaşanan gelişmeleri zaman zaman programlarımızda ayrıntılı olarak konuştuk. Burası Türkiye'nin önemli bir yolsuzluk, rüşvet tünellerinden bir tanesidir. Çok önemli dört alanda, medya, banka, telekomünikasyon ve enerji sektörlerinde 90'lı yıllar boyunca inanılmaz mücadeleler, savaşlar yaşandı bu ülkede. Bu sektörlerde yaşanan gelişmeler doğrultusunda iktidarlar, hükümetler düştü, hükümetler yapıldı. Enerji sektörü de bu bağlamda tüm bu son 15-20 yılın Türkiye'ye kara sonuçlar taşıyan alanlarından bir tanesidir. Şu anda da bir başbakan, iki başbakan yardımcısı, iki enerji bakanı –başbakan yardımcılarında biri aynı zamanda enerji bakanı- Yüce Divan'da enerji ihaleleri, banka satışları, özelleştirmeleri, enerji özelleştirmeleri nedeniyle yargılanmayı bekliyor. 90'lı yıllardan, 2000'li yıllara, krizle sonuçlanan döneme çok ciddi açıklar taşımıştır enerji sektöründe yapılan özelleştirmeler. Türkiye'de hatırlarsınız bir dönem devletin bir enerji projeksiyonu bile yoktu, o yüzden gereğinin üstünde enerji alım bağlantıları, çok çeşitli fiyatlardan yapıldı ülkelerde. Aynı zamanda pek çok gereksiz yatırımlarda da bulunuldu. Bizim bürokrasimiz ihale sever, yıllardan beri ihaleseverliğin getirisi üzerine kuruludur. Bu durumda hatırlarsanız 'karanlıkta kalacağız' diye seyyar santraller oluşturduk, bunun gibi pek çok gereksiz yatırımda bulunduk. Bu alan son yıllarda düzenlenmeye bırakılmış bir alan olmasına karşın, hiçbir zaman iktidarların yeşil, kırmızı, mavi niteliğine bağlı olmaksızın yolsuzlukların hakim olduğu bir alan ola gelmiştir tarihimiz boyunca. Dünyada da çok farklı değildir, yani Enron skandalinin üzerinden henüz çok kısa bir zaman geçti. Dolayısıyla bu son operasyonu ben şöyle anlamak istiyorum; bu geçişin yarım kalan bir operasyonun devamı. "Beyaz Enerji Davası" diye bir içişleri bakanının istifasına yol açan ve devletin zirvelerinde en üst düzey bürokratlardan siyasetçilere kadar uzanan bir büyük operasyon yapılmıştı. Bu operasyon İçişleri Bakanı Saadettin Tantın'ın azledilmesine kadar uzanmıştı. Bu bağlamda bugün başlayan operasyon bunun devamı niteliğinde bir operasyon mudur? Bunu tam anlamış durumda değilim. Geçen operasyonu da başlatan jandarmaydı ve operasyon yine jandarmada bitmişti, hatta dönemin başbakanı Mesut Yılmaz'la askeri komutanları da karşı karşıya getiren bir takım açıklamalara kadar varmıştı. Ve o operasyon bir şekilde sonuçlandırılmadı ama onun uzantısı anlamında parlamentoya yansıdı bu dönemde ve Yüce Divan'a sevk edilen bakanlar, bürokratlar söz konusu. Bugün bu operasyon münhasıran belirli projeler çerçevesinde dönen bir operasyon mudur, bu labirentlerle ilişkisi kurulacak mıdır? Bunlar soru işareti taşıyan konular. Bu bağlamda hükümetin kendi getirdiği bürokratları da kapsamı içerisine alan bir operasyon sürdürmesi şekil olarak son derece olumlu görünen bir durum. Ama bu tür operasyonların sonuçlarına bakmak gerekiyor, sonuçlandırılmamış yolsuzluk operasyonları yeni yolsuzluk operasyonlarının bir kaç yıl içerisinde yapılmasını sağlıyor.

ÖM: Yani Yüce Divan tablosuna bakıldığı zaman da başbakan, başbakan yardımcıları ve enerji bakanları gibi olabilecek en yüksek siyasi kimliklere sahip kişilerin de yargılanmasının çok büyük boyutlu bir şey olduğu apaçık.

AB: Bir de burada yine aynı isimlere rastlıyoruz, dikkatinizi çekerse pek çok bu tür yolsuzluk, rüşvet skandalinin arkasından çıkan Kozinoğlu, müteahhit Şen, Çakıcı gibi istihbarat ve mafya teşkilatlarının sembol isimlerin bu operasyonla da ilişkilerinin olduğu, en azından medyaya yansıyan haberlerde görülüyor. Bunu da bir şekilde not etmekte yarar var.

ÖM: Çok acayip. Telefon kayıtlarına da ilişkin haberler vardı; mesela bir bürokratin dinlenme korkusuyla tanımazlıktan geldiği büyük bir müteahhidin, küfür, kıyamet, “sen beni nasıl tanımazsın, gelirsem bilmem ne yaparım!” dediği kayıtlara da rastlanıyor. Yani çok derinlikli.

AB: Bu yansımaların ışığında, genelde hep bildik isimler çıkar iceberg gibi su yüzüne, biz alta doğru bir türlü ilerleyemeyiz. O anlamda “Beyaz Enerji” operasyonu çok büyük iddialarla başlamıştır ve dönemin içişleri bakanının da özel katkılarıyla, işin başında bulunmasıyla devam etmiştir, ama sonunda liderinin isteği doğrultusunda azledilmiştir o içişleri bakanı ve siyasi sahneden de silinmiştir. Bu tür operasyonlarda sonuç alınması önemli, eninde sonunda Yüce Divan’a kadar yansımış. Sadece enerji meseleleri ile ilgili değil, Türkbank ihalesindeki suiistimallerle de ilgili olarak Yüce Divan’a gelmiş konu var. Bir de biliyorsunuz 1990’lı yıllarda iki merkez sağ parti liderinin birbirini parlamentoda bu yolsuzluk ve rüşvet dosyaları çerçevesi içerisinde, Yüce Divan dosyaları çerçevesinde aklamaları ve barış ilanı söz konusudur. Bunlar daha geriye gittiğinde de zaman aşımına uğrayan pek çok enerji katliamları, yolsuzlukları, rüşvet olayları cumhuriyet tarihimizin yakın 20 yılında damgasını vurmuştur. Bu alanda yapılan projeler, özellikle özelleştirme projeleri, yap-işlet-devret, hakkı devri, Mavi Akım gibi projeler tarihimizde hak ettiği yeri gerektiği gibi alacaktır, ama etraflıca dosyaların içine girilip ayıklanması gerekiyor diye düşünüyorum.

ÖM: Çağdaş endüstri medeniyetinin, -içinde yaşadığımız dönemi böyle adlandırabilirsek- temelinde de enerji var zaten, petrol ve diğer enerji kaynakları. Dolayısıyla böyle şeyler olması da normal. Fransa’da da Elf’le ilgili skandallar vardı, Enron ve benzeri çok büyük boyutlu skandallar var Amerika’da da, Rusya Yukos’taki büyük skandalı de biliyoruz, herhalde doğal karşılamak gerekiyor

AB: Türkiye gibi kural hakimiyetinin daha az olduğu, hukuk sisteminin gevşek olduğu ülkelerde bu tür rüşvetler hem daha büyük oluyor, aynı zamanda da hesap sorma ve süreci zor oluyor, kapatabilme imkânları daha az olabiliyor. Kamuoyu duyarlılığı da, çok kısa bir sürüyor. O kadar çok skandal yaşanıyor ki. Dolayısıyla bizdeki tahribatı çok daha büyük. Bir de biz açıkları bol olan bir ülkeyiz, iç açıkları, dış açıkları bol, bir hesaplama göre OECD ülkelerinde dünyada sadece 80 milyar dolar civarında rüşvet ve yolsuzluk dönüyor, OECD ülkelerini kastediyorum. Gelişmekte olan ülkelerde ve az gelişmiş ülkelerde gittikçe daha çok yolsuzluk oluyor, yoksullukla birlikte artıyor. Türkiye’de de bizim yaşadığımız krize çok önemli katkıda bulunmuştur. Enerji sektöründe yapılan yanlış değerlendirmeler, yatırımlar sonucunda, verilen teşvikler, garantiler sonucunda Türkiye’nin açıklarına katkıda bulunmuştur, verimsiz ve sağlıksız bir enerji fiyatlamasına gitmiştir, makamına şâmil, keyfe keder uygulamalarla kaynak transferi yapılmıştır. Bugün İzmit’te akan suya ayda 20 milyon dolar garanti verildiği için para ödenmektedir. Bu bağlamda bizdeki tahribat çok büyük. Banka tahribatının maliyeti milli gelirin %35’ini götürmüştür, Dünya Bankası raporları bunu söylemektedir.

Kamu bankalarının ve özel bankaların Türkiye bütçesine, kamu maliyesine maliyeti milli gelirin %35'idir. Fon bankaları, Ziraat Bankası gibi batıp da ayakta tuttuğumuz bankalara aktardığımız kaynakların 2002 anlamındaki milli gelire oranıdır bu. Bu anlamda enerji sektöründe ciddi bir tahribat olmuştur. Bunları topladığımızda biz halen, siz, ben, hepimiz, bu açıkların borçlarını üzerimize gelen çeşitli tüketim vergileri ile, devletin talep ettiği başka vergilerle ödemekte mükellef olarak devam ediyoruz.

ÖM: Ne diyebiliriz? Ama enerji soruşturması da bir yandan devam ediyor.

AB: Galiba 7 kişi tutuklanmış?

ÖM: Evet.

AB: Ama bunun ne oranda derinleşeceğini bilemiyoruz. Bir de şöyle bir şey var; AKP iktidarı, Türkiye'nin 1990'lı yıllardaki çeşitli sektör içerisinde, medyasıydı, bankasıydı, enerjisiydi, telekom sektöründeki savaşımlara ilişkin yolsuzluk ortamına pek katkısı olan bir parti değil, yeni bir parti; zaten o ortama katkıda bulunan partiler Kasım 2002 seçimlerinde tarih sahnesinden en azından şimdilik ya da temelli silinmiş görünüyorlar. Çünkü bu bataklıkta beslendiler ve bu bataklığın unsurları oldular, bu 4 ana sektörde geçen mücadeleler, paylaşım savaşları, çıkar çatışmaları her biri ayrı bir Susurluk dosyasıdır. Buradaki rüşvet ve yolsuzluk ortamı, yaşanan bu çöküş, düzen partilerini ortadan sildi. AKP, sırtında böyle bir pislik olmadan gelen bir partidir, o nedenle bu konuları daha fazla deşebilmesi gerekiyor, çünkü yolsuzlukluk üzerinden oy aldı ve 3. yılına geldi. Şu anda AKP'nin 3. yılında da bir takım yorgunluk emarelerinin başladığını görüyoruz.

ÖM: Bazı AKP'li milletvekillerinin de adları geçiyordu bu soruşturma kapsamında.

Avi Haligua: Yine CHP'den AKP'ye geçmiş bir milletvekilinin adı geçti dün televizyonda.

AB: Tabii bu işin, rüşvetin, yolsuzluğun partisinin rengi olmuyor, her kesimden bu çerçeveyi tamamlamak mümkün.

ÖM: Etik ilkeler gibi onlar da evrensel.

AB: Kesinlikle, onun için rengi yok, herkes yolsuzluk koalisyonu içerisinde yer alabilir.

ÖM: O zaman biraz da az önce sözünü ettiğiniz, AKP içindeki yorgunluk belirtilerine değinelim isterseniz?

AB: Elbette. Şöyle bir şey görüyoruz; 2002 Kasım'ında iktidara geldiler, 17 Aralık 2004 döneminde hükümetin de inanılmaz bir temposu söz konusu oldu. Bunların bir tanesi AB için müzakere tarihinin alınması, ki gerçekten büyük bir parlamento çalışması, iç ve dış çalışmayı gerektirdi. Kıbrıs meselesi söz konusuydu, arada tezkere, Amerika-Irak gibi çok ciddi dış meseleler hakim oldu. İkinci yılın sonunda çıkan müzakere tarihi, 3 Ekim tarihi ve geçen şu iki aylık sürede hükümetin karar alma mekanizmalarında, ki bunu sizinle konuşmuştuk, bu tempo düşebilir demiştik. İki nedenle düşebilir, gerçekten adrenalin geçildi, bir de çok genç bir partiydi, siyasal tecrübeleri, yeterince birikimleri olan, entelektüel sermaye biriktirmemiş bir partiydi, politik sermayelerinin sınırları belliydi, ama buna rağmen gerçekten dinamik bir süreç yaşadılar, Türkiye'nin üç temel dış sorunuyla, yani Irak meselesi, Kıbrıs meselesi ve AB. AB'de iyi kötü bir müzakere tarihi alındı ama sonrasındaki süreçte yapılması gereken,

AB müzakere sürecine ilişkin yapılması gereken pek çok iş var. Burada bir durağanlık görüyoruz, ikincisi, iki hattan gidiyor zaten, AB, ABD, IMF ve Dünya Bankası fazından gelen yapılması gelen işler var Türkiye'nin önünde. AB'de böyle bir duraksama var. Öbür taraftan da bir reform yorgunluğu da yaşanıyor, yani farkındaysanız parlamentonun çok ciddi çalıştığı, yani reformların içeriği, niteliği, çıkan yasaları bir kenara koyuyorum ama sıkı bir parlamento çalışmasının hakim olduğu bir dönemdi. Çok sıkı kararların alındığı bir dönemdi. AB fazında giden işler yapıldı, bir yığın Dünya Bankası, IMF fazında giden işler yapıldı. Aslında bunların hepsi iktidarları yoran çalışmalar, çünkü bunların pek çoğu, geleceğe matuf beklentiler üzerine yapılan çalışmalar, ama bugüne ilişkin ne yapıyorsunuz sorusunu yanıtlamayan çalışmalar. Sonuçta beklenti şu, günün birinde AB'ye gireceğiz, müzakere tarihi alınacak, buradan ciddi kaynaklar gelecek ve bu kaynaklarla biz borç batağındaki konumumuzu, sürdürülebilir bir borç dinamiği üzerinden devam ettireceğiz. Ama bu günlük hayata pek o kadar yansımıyor, o ileriye projekte edilen bir durum. Günlük hayatta da bir yığın yasa çıkarttınız, geleceğe projeksiyonda bulundunuz ama o gün oy aldığımız kesimlere, yoksul kesimlere, dar gelirli kesimlere ne veriyorsunuz? Türkiye'de 5 yıldır ciddi bir reel yatırım söz konusu değil, istihdamda ve işsizlikte ciddi bir çözülme söz konusu değil, bir büyüme var ama işsizliği çözen, gelir dağılımını düzelden bir büyüme değil, bir de önünüzde, boynunuzda bir halka var, bu da klasik IMF borç programlarının en önemli çapası, faiz dışı fazla vererek borçlarınızı, ülke borçlarınızı, kamu borçlarınızı eritme matematiği, ödevi. Bu da, hükümet etmekte, halkla temas kurmakta, kaynak transferi yapmakta, onlara bir şeyler vermekte, ciddi bir demir halka boynunuzda. Son dönemde biliyorsunuz 10 gündür IMF'siziz, IMF ile anlaşmamız 4 Şubat'ta bitti, 10 gündür Türkiye IMF ile bir anlaşması olmayan bir ülke olarak hayatına devam ediyor.

ÖM: Onu da Hasan Ersel'le konuştuk, tuhaf bir durum var, IMF ile ne olacağı belli değil.

AB: Sonuçta Türkiye, bu hükümetin iktidara gelirken IMF programlarını çeşitli revizyonlara tabi tutacaklarını söylemelerine karşın, piyasa ve IMF odaklı bir programı sürdürme geldiler. Bunu iyi görmek lazım. Şimdiki noktada, yani 3. yılına girmiş ve böyle bir takım yorgunluk emareleri gösteren bir iktidarın, yeni üniversite açmak, öğrenci affı, teşvik kapsamının genişletilmesi gibi bir takım şeyler vermesi gerekiyor. Yani faiz dışı fazlalar hükümetleri götüren en önemli unsurlardan biridir, yeni hükümetleri de getiren en önemli unsurlardan biridir. Bu IMF programları çerçevesinde hükümet etmek gerçekten zordur. Yani siz sürekli faiz dışı fazla verdiniz mi, sağlık, eğitim, altyapı gibi hizmetlerde meseleyi, işsizliği çözemiyorsunuz, çünkü klasik IMF reçetesi işsizliği çözüme programı değildir, onlar fiyat istikrarını sağlamaya dönüktür ve yıllardan beri de fiyat istikrarının diğer makro ekonomik istikrarı sağlayacağı iddiası ile hareket etmişlerdir. Nitekim bu önerme, bu ikilem bugün geçerliliğini yitirmektedir. Türkiye fiyat istikrarını sağlamış mıdır? Önemli ölçüde sağlamış gözükmektedir, tek haneli enflasyona düşürmüştür. Peki makro ekonomik istikrar sağlanmış mıdır? Ekonomideki diğer değişkenler, diğer faktörler istikrara kavuşmuş mudur? Türkiye'de işsizlik azalmakta mıdır? Yoksulluk azalmakta mıdır? Borçlar istenilen seviyeye gelmiş midir? Hayır, bu gerçekleşmiyor, bunu öne süren neoklasik öğretisi de ciddi bir zafiyet içerisine girmiştir. Bu bağlamda klasik IMF reçetelerine bakarak, şu anda Türkiye çok yüksek faiz dışı fazlalar ile belli bir noktaya gelmiştir ve o yüzden de IMF'nin gözbebeği, çocuğu Türkiye konumundadır.

ÖM: Hafta sonunda yer alan haberlerde IMF'nin başkan yardımcısı Ann Kruger de Türkiye ve Brezilya'nın iki örnek olduğunu, yani enflasyonu çok ciddi olarak düşürmeyi başarıp istikrarı da sağladığını söylüyor. Ve tabii çok yol alınması gerektiğini tespit etmekle beraber Türkiye için büyük bir başarı hanesinin de gözüküğünü belirtmiş.

AB: IFM başarıya hasret ve Türkiye'nin başarısına hasret. Yani IMF'ye gelen hasta genelde ya ameliyathanede kalıyor, ya da taburcu olamıyor bir türlü, hastanenin içerisinde yoğun bakımla, normal bakım servisi arasında gidip geliyor. Dolayısıyla IMF'nin Türkiye'ye göz dikmesi, Türkiye'yi önemsemesi çok ciddi bir örnek çalışma olarak bakmasını normal karşılamak lazım. Ancak şunu da iyi görmek lazım, kendimizi IMF'nin rüzgârına, yapısal reformlar rüzgârına, sadece o sürece bağlamadan IFM'nin de zafiyetlerini, açıklarını görerek yürümesi gerekiyor. Sadece fiyat istikrarı ülkelerin borç sorununu çözmiyor ve yıllar boyunca önerilen "fiyat istikrarı eşittir makro ekonomik istikrar" gerçekleşmedi. Bizim gibi ülkeler yüksek borç stoku ile borç sürdürülebilirliği ile karşı karşıyalar ve o yüzden yüksek faiz dışı fazlalar vermek zorundalar. Bir ülke yüksek faiz dışı fazla veriyorsa orada bir borç sürdürülebilirliği sorunu vardır. Dolayısıyla temel mesele geliyor dayanıyor Türkiye'nin iç ve dış borçları üzerinde politika geliştirmeye. Bizim enerjimizi bu noktaya sevk etmemiz, bu konuya iltifat göstermemiz gerekiyor, bu konuda çalışmamız gerekiyor. Hem IFM iktisatçıların, hem Türkiye'de gelişmekte olan iktisatçıların, fiyat istikrarının makro istikrarı sağlayamadığını görüp sorunlara incelikle ve gerçekçi bir şekilde bakmaları, değerlendirmeleri gerekiyor.

AKP, IMF ve AB hattından gelen program yorgunu, 3. yılında, yeni bir parti, mozaikleri olan bir parti, teşkilatına, geniş toplumsal kesimlere bir şeyler vermek durumunda. Ama ortada bir şeyler verecek taze kaynak bulamıyor, teşvik meselesinde stand-by anlaşmasında bir sorun yaşıyor. O sorunu bütçe içerisindeki mali kaynaklarla, kalitesiz mali uyumla sağlayacaklardır. Ama sonuçta IMF ve faiz dışı fazla, kapı gibi iktidarları da yıpratıyor.

(14 Şubat 2005 tarihinde Açık Radyo'da yayınlanmıştır.)